

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI APIE LIETUVOS VALSTYBĖS VALDOMŲ ĮMONIŲ VEIKLĄ 2023/2024 METAIS

1. 2023 metų pabaigoje veikusių valstybės valdomų įmonių (VVI) skaičius nuosekliai mažėjo (lyginant su 2022 metų laikotarpio pabaiga, sumažėjo 7 įmonėmis) – buvo analizuojami 37 įmonių finansiniai ir veiklos rezultatai. Nuo 2023 metų pradžios iki 2024 metų I ketvirčio pabaigos vyko šie VVI pertvarkos plane numatyti darbai:
 - atsisakyta valstybės įmonės teisinės formos statuso penkiose įmonėse – 2023 m. sausio pradžioje VĮ „Oro navigacija“, VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija ir VĮ Lietuvos automobilių kelių direkcija pertvarkytos į akcines bendroves; VĮ Statybos produkcijos sertifikavimo centras pertvarkytas į UAB Statybos produkcijos sertifikavimo centrą (2023 m. birželio 21 d. perduota Vilniaus Gedimino technikos universitetui), nuo 2023 m. rugsėjo 1 d. VĮ Lietuvos oro uostai pertvarkyta į AB Lietuvos oro uostai.
 - siekiant pradėti valstybei nuosavybės teise priklausančių akcijų privatizavimo procesą, UAB „Genetiniai išteklių“ perduota VĮ Turto bankui;
 - UAB „Panevėžio veislininkystė“ 2023 m. balandžio 17 d. pradėtas bankroto procesas;
 - įvykę pardavimo sandoriai:
 - pasirašyta UAB „Projektų ekspertizė“ 100 % valstybei priklausančių akcijų pirkimo–pardavimo sutartis (Privatizavimo objekto pirkimo–pardavimo sutartis), 2023 m. gruodžio 15 d. – Privatizavimo objekto perdavimo ir priėmimo aktas;
 - pasirašyta UAB „Šilutės veislininkystė“ 96,50 procentų valstybei priklausančių akcijų pirkimo–pardavimo sutartis (Privatizavimo objekto pirkimo–pardavimo sutartis), 2024 m. kovo 13 d. – Privatizavimo objekto perdavimo ir priėmimo aktas.
 - 2023 m. sausio 2 d. Finansų ministerija su UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ pasirašė sutartį, pagal kurią INVEGA tapo UAB „Viešųjų investicijų plėtros agentūra“, UAB „Valstybės investicijų valdymo agentūra“ ir UAB Žemės ūkio paskolų garantijų fondo akcininke. 2023 m. liepos 31 d. UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ dukterinės įmonės UAB „Viešųjų investicijų plėtros agentūra“ ir UAB „Žemės ūkio paskolų garantijų fondas“ reorganizuotos ir prijungtos prie UAB „Investicijų ir verslo garantijos“;
 - 2023 m. sausio 3 d. VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras“, VĮ Distancinių tyrimų ir geoinformatikos centras „GIS-Centras“, VĮ Valstybės žemės fondas jungimo būdu reorganizuotos į VĮ Žemės ūkio duomenų centrą (2023 metų liepos-rugpjūčio mėnesių laikotarpiu VĮ „Žemės ūkio informacijos ir kaimo verslo centras“, VĮ Distancinių tyrimų ir geoinformatikos centras „GIS-Centras“, VĮ Valstybės žemės fondas išregistruotos iš juridinių asmenų registro);
 - 2023 m. gruodžio 22 d. Aplinkos ministerija 100 proc. UAB „GVT LT“ akcijų perdavė Ekonomikos ir inovacijų ministerijai. 2024 m. kovo 7 d. UAB „Toksika“ baigė konsolidavimą su UAB GVT LT. Padidinus „Toksikos“ įstatinį kapitalą, valstybė į bendrovę įnešė 100% GVT LT akcijų, už kurias įsigijo daugiau „Toksikos“ akcijų. Valstybei priklausančių akcijų dalis padidėjo nuo 92,51% iki 94,56%. Šias akcijas patikėjimo teise valdo Ekonomikos ir inovacijų ministerija;
 - 2024 m. sausio 2 d. Valstybės įmonė „Indėlių ir investicijų draudimas“ pertvarkyta į viešąją įstaigą.
2. VVI sektoriaus indėlis į valstybės biudžetą išlaikė savo apimtį. Valstybė yra tinkamai diversifikavusi VVI portfelį – net ir keičiantis rinkos bei supančios aplinkos sąlygoms VVI indėlis į valstybės biudžetą išliko rekordiškai aukštas – paskirtų dividendų ir pelno įmokų

suma sumažėjo vos 2,0 proc. ir už 2023 metų rezultatus sudarė 185,8 mln. eurų. Bendra grąža valstybei, įtraukiant ir VĮ mokamus netipinius mokesčius, už 2023 metus siekė 231,3 mln. eurų. **Kapitalo grąžos rodiklis augo reikšmingai ir pirmą kartą per visą stebėjimo laikotarpį pasiekė dviženklę reikšmę, t.y. 10,8 proc.**

3. 2023 metais VVĮ portfelio rezultatams reikšmingą įtaką ir toliau turi energetikos sektoriaus įmonių veikla:

- didžioji dalis VVĮ apyvartos buvo sutelkta energetikos sektoriaus įmonėse – vien AB „Ignitis grupė“ įmonių grupės uždirbtos pardavimo pajamos sudarė net 56,5 proc. visos metinės VVĮ portfelio apyvartos;
- puikūs energetikos sektoriaus įmonių veiklos rezultatai turėjo didelę įtaką ir VVĮ portfelio grynojo pelno pokyčiui – visos VVĮ, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, bendrai uždirbo 610,1 mln. eurų grynojo pelno, t. y. 40,2 proc. daugiau nei ankstesniais metais;
- energetikos sektoriui priskirtos įmonės yra labiausiai priklausomos nuo skolintų lėšų: 2023 metų pabaigoje šio sektoriaus finansiniai įsipareigojimai sudarė 80,5 proc. nuosavo kapitalo ir 34 procentiniais punktais viršijo bendrą vidutinį viso VVĮ portfelio finansinių skolų ir nuosavo kapitalo santykį.

4. Nuo 2020 metų daugiausiai susisiektimo sektoriui neigiamos įtakos turėjo COVID-19 pandemija, prasidėjęs karas Ukrainoje ir su tuo susijusios sankcijos, tačiau vertinant 2023 metų rezultatus fiksuojamas šio sektoriaus atsigavimas. 2023 metais dešimt į VVĮ portfelį įtrauktų susisiektimo sektoriaus įmonių, įvertinus netipinių mokesčių įtaką, uždirbo net 89,9 proc. daugiau grynojo pelno (2023 metais – 71,1 mln. eurų, 2022 metais – 33,3 mln. eurų, 2021 metais – 63,3 mln. eurų, 2020 metais – 65,4 mln. eurų). Nuosavo kapitalo grąža padidėjo tris kartus iki 3,4 proc. Į valstybės biudžetą paskirta dividendų ir pelno įmokų suma už 2023 metus, siekusi 45,3 mln. eurų, lyginant su praėjusiu ataskaitiniu laikotarpiu, padidėjo reikšmingiausiai iš visų VVĮ sektorių.

5. VĮ Valstybinių miškų urėdijos rezultatams reikšmingos įtakos turi rinkos sąlygos. Susisiektimo sektoriuje veikiančių VVĮ grynojo pelno šuolis gerokai sušvelnino ne tokius pelningus metus VĮ Valstybinių miškų urėdijai. 2023 metais sumažėjus medienos kainoms tarptautinėje rinkoje ir Lietuvos aukcionuose, įmonė po dviejų metų augimo fiksavo 29,3 proc. mažesnę grynąją pelną, kuris siekė 104,0 mln. eurų, o į valstybės biudžetą paskirta pelno įmoka siekė 58,9 mln. eurų (atitinkamai 2022 metais buvo uždirbta 147,2 mln. eurų grynojo pelno ir už 2022 metus į valstybės biudžetą paskirta 93,5 mln. eurų pelno įmoka). Įmonė toliau vykdo specialiuosius įpareigojimus, už kuriuos valstybė nekompensuoja. Eliminavus specialiųjų įpareigojimų įtaką, įmonės komercinės veiklos grynasis rezultatas 2023 metais būtų 117,4 mln. eurų (2022 metais 161,2 mln. eurų).

6. Įgyvendinant siektinus pelningumo rodiklius, susiduriama su iššūkiais. 2021 metais baigė galioti Vyriausybės nutarimas, nustatęs VVĮ siektinus pelningumo rodiklius 2019-2021 metų laikotarpiui. Nuo 2022 metų kiekvienai VVĮ privalu išsikelti po 3 ilgalaikius finansinius rodiklius, kurių pasirinkimą bei siektinas vertes 3 metų laikotarpiui vertina Valdymo koordinavimo centras bei tvirtina Vyriausybė. 2022 m. gegužės 18 d. Vyriausybė nutarimu Nr. 509 „Dėl valstybės valdomų įmonių siektinų pagrindinių finansinių veiklos rodiklių 2022-2024 metų laikotarpiui patvirtinimo“ patvirtino ilgalaikių finansinių veiklos rodiklių rinkinius bei siektinas jų vertes ateinančių 3 metų laikotarpiui. **2023 metais visus 3 pagrindinius finansinius tikslus sėkmingai įgyvendinti pavyko mažiau nei pusei VVĮ.**

7. **Dvi valstybei atstovaujančios institucijos, t. y. Lietuvos Respublikos finansų ministerija ir Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, valdo didžiąją dalį VVĮ portfelio.** Šių ministerijų, kaip valstybei atstovaujančių institucijų, priimami sprendimai turi išskirtinę įtaką portfelio įmonių veiklos rezultatams.
8. **2024 metais kolegialių valdymo ir priežiūros organų depolitizavimo ir nepriklausomumo lygis išlieka aukštas – jau antrus metus visi VVĮ valdybų ir stebėtojų tarybų pirmininkai yra nepriklausomi.** Renkamuose VVĮ kolegialių organų sudėtyse nepriklausomų narių procentas taip pat išlieka aukštas – 64 proc. – ir tai atitinka gerą EBPO valdysenos praktiką. Tuo tarpu kolegialių organų veikloje pastebima stiprėjančios moterų lyderystės tendencija – pastaruosius trejus metus VVĮ kolegialiuose organuose moterų dalis viršija 30 proc. Nors moterų, pirmininkaujančių VVĮ kolegialiam organui, procentas 2023-iais metais sumažėjo nuo 31,4 proc. iki 25,0 proc., tačiau šis rodiklis yra gerokai didesnis, nei vadovaujančių pačioms VVĮ. **2024 metais tik dviem iš 34 valstybės valdomų įmonių vadovavo moteris.**
9. **Įgyvendinant gerosios valdysenos praktikas, pastebima rizika, susijusi su valdybų veiklos tęstinumo užtikrinimu.** Naujausiais duomenimis, net 15-os įmonių kolegialiuose organuose narių iš ankstesnės kadencijos yra mažiau nei 1/3 (5-iose iš jų nėra nei vieno ankstesnės kadencijos nario).
10. **VVĮ vadovų darbo užmokestis augo daugiau už vidutinį šalies darbo užmokestį, tačiau tik didžiųjų VVĮ vadovų atlygis buvo artimas privačiam sektoriui.** Vidutinis VVĮ vadovų darbo užmokestis per 2023 metus padidėjo 24,3 proc. ir siekė 8 974 eurus (vidutinis darbo užmokestis šalyje didėjo 12,2 proc.). Žemiausias VVĮ vadovų vidutinis mėnesinis darbo užmokestis siekė 3 150 eurus, didžiausias – 18 581 eurus.
11. **Atlygio struktūra skiriasi nuo rinkoje esančių praktikų.** Vidutiniškai VVĮ vadovų kintamoji atlyginimo dalis 2023 metais siekė apie 24,0 proc. viso atlyginimo, o rinkos įmonių apie 14-17 proc. Skirtumus atlygio struktūroje lemia Vyriausybės nustatyta VVĮ vadovų atlygio politika, kuri nustato ypač žemus pastoviosios atlyginimo dalies rėžius bei galimybę kintamajai atlyginimo daliai sudaryti iki 50 proc. įmonės vadovui nustatytos mėnesinės algos pastoviosios dalies dydžio. Nuo 2024 m. sausio 1 d. įsigaliojo nauja Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugpjūčio 23 d. nutarimo Nr. 1341 „Dėl valstybės valdomų įmonių vadovų darbo užmokesčio“ redakcija, pagal kurią bus vertinamas 2024 metų VVĮ vadovų darbo užmokestis – joje kintama atlygio dalis negalės viršyti 30 proc.
12. **Reikšmingų pažeidimų įgyvendinant Vyriausybės nustatytą kolegialių organų atlygio politiką nenustatyta** – visos VVĮ vadovavosi ir numatytais atlygio dydžiais apribojimais. Vyrauja dvi pagrindinės apmokėjimo sistemos: mokamas fiksuotas atlygis arba fiksuota dalis, priklausanti nuo vadovo VDU. Vakarų Europos šalyse, įprastai, taikomas fiksuoto atlygio modelis.
13. **VVĮ kolegialių organų narių atlygiai per metus ženkliai padidėjo.** Pirmininkų atlygiai padidėjo 29,5 proc., o kitų narių – 37,7 proc. Vidutinis pirmininko atlygis siekė 2 327 eurus per mėnesį, nario – 1 758 eurus per mėnesį. Žemiausias VVĮ kolegialių organų narių atlygis siekė 850 eurų (2022 metais buvo fiksuojama 549 eurai, 2021 – 265 eurai) per mėnesį, didžiausias – 3 140 eurus per mėnesį. Net ir įvertinant tai, jog valstybės valdomos įmonės

savo veiklos apimtimis stipriai skiriasi, tokio dydžio skirtumai rodo, jog dalies VVĮ kolegialių organų nariams mokamas neadekvačiai žemas atlygis.

- 14. Kolegialaus organo pirmininkui mokamas atlygis vis dar neatitinka pasaulinių praktikų.** Nors pirmininko atsakomybės didesnės, tačiau vidutiniškai pirmininkui buvo nustatytas tik apie 1,3 karto didesnis atlygis nei kitiems nariams. Pasaulinėje praktikoje pirmininko atlygis yra apie 2 ir daugiau kartų didesnis.
- 15. Komiteto nario atlygis vidutiniškai sudarė 68,5 proc. kolegialaus organo nario atlygio.** Vidutiniškai komiteto nario atlygis 2023 siekė 1 205 eurus per mėnesį. Komiteto pirmininko atlygis vidutiniškai siekė 72,0 proc. kolegialaus organo pirmininko atlygio arba 1 675 eurus per mėnesį.
- 16. 2023 metais 16 iš 37 VVĮ vykdė specialiuosius įpareigojimus.** Iš jų 5 įmonių ataskaitiniu laikotarpiu vykdė tik specialiuosius įpareigojimus. VVĮ vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąnaudos 2023 metais sudarė 8,2 proc. visų VVĮ sąnaudų, turtas – 25,2 proc. viso VVĮ disponuojamo turto.
- 17. Specialiųjų įpareigojimų sąrašo naujausia redakcija buvo patvirtinta ekonomikos ir inovacijų ministrės 2024 m. balandžio 12 d. įsakymu Nr. 4-193 „Dėl valstybės valdomų įmonių ir jų dukterinių bendrovių vykdomų specialiųjų įpareigojimų sąrašo patvirtinimo“, į jį įtraukiant 54 specialiuosius įpareigojimus, vykdomus 15 VVĮ.** Dalis VVĮ, kurios vykdo ar vykdė specialiuosius įpareigojimus, ir VAI tinkamai nesilaiko specialiųjų įpareigojimų nustatymo tvarkos, kurią apibrėžia Ekonomikos ir inovacijų ministrės patvirtinto įsakymo Nr. 4-1100 IV skyrius. VKC savo iniciatyva turėjo kreiptis į įmones, kuriose vyko struktūriniai pokyčiai susiję su įmonių prijungimu, reorganizavimu ar pertvarkymu, kad būtų atliekamos atitinkamos procedūros, siekiant tinkamai atspindėti informaciją, esančią Specialiųjų įpareigojimų sąrašė.

Rekomendacijos:

1. Laikytis VVĮ pertvarkos ir valdymo centralizavimo priemonių plane nustatyto valdysenos centralizavimo proceso eigos – užsibrėžtų prioritetų, vengti nukrypimų nuo šiame plane numatytų priemonių ir jų įvykdymo terminų.
2. Nustatant individualizuotus siektinus finansinius veiklos rodiklius užtikrinti ambicingumą ir atitiktį veiklos specifikai.
3. Užtikrinti VVĮ valdybų veiklos tęstinumą pasibaigus valdybų kadencijai, atšaukus ar atsistatydinus valdybai ar jos narius.
4. Siekti/skatinti, kad VVĮ renkamuose kolegialiuose organuose būtų užtikrintas lyčių balansas.
5. Vengti išimčių dėl dividendams išmokėti skirtos sumos arba užtikrinti, kad išimčių atvejai būtų procesiškai tvarkingi.
6. Numatyti, kad VVĮ kolegialių organų pirmininkų atlygis būtų nuo 1,5 iki 2,5 karto didesnis nei kitų kolegialaus organo narių.
7. Užtikrinti, kad esant Specialiųjų įpareigojimų sąrašė nurodytos informacijos apie įmonės vykdomus specialiuosius įpareigojimus pasikeitimams ar tapus nebeaktualiai, būtų inicijuotas savalaikis kreipimasis į VKC dėl sąrašo peržiūros ir atnaujinimo.